

NAUJA SIMONO DAUKANTO POLITINĖS MINTIES ANALIZĖ

Pivoras, Saulius. *Virtus Lituana: politinė mintis Simono Daukanto istoriografijoje*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2022, 174 p.

Sauliaus Pivoro monografija „Virtus Lituana: politinė mintis Simono Daukanto istoriografijoje“ yra inovatyvus ir moksliskai brandus darbas, kuriame autorius siekia rekonstruoti pirmojo lietuviškai rašiusio Lietuvos istoriko kūrybos kontekstą bei autentišką jo vartojamų koncepcijų ir terminų prasmę.

Kad tai atskleistų, istorikas derina keletą tyrimų: 1) rekonstruoja Daukantą galėjusį veikti intelektualinį kontekstą, t. y. nurodo jo bibliotekose skolintas ir asmeninėje bibliotekoje turėtas knygas, universitete klausytus kursus, asmeninėje korespondencijoje atsekamus santykius su intelektualais. Ši darbo dalis yra svarbi ir kartu kebli, nes Daukantas, kaip ir daugelis jo laikų istorikų, nebuvo saistomas prievolės nurodyti autorius, kuriais remiasi ar seka; 2) svarbiu informacijos šaltiniu laiko Daukanto antikinių bei modernių autorių (Kornelijaus Nepoto, Fedro, Pompejaus Trogo ar Danielio Defoe) vertimus bei parafrazes į lietuvių kalbą; 3) pateikia platesnius ekskursus, kad paaiškintų autorių, dariusių Daukantui įtaką, politinės minties sampratas. Atlikdamas šį darbą ne tik cituoja pačius politinės minties šaltinius, bet ir naudoja šiuolaikinių politinės minties ar politinio diskurso tyrinėtojų publikacijas; 4) šiame kruopščiai išgvildentame kontekste aiškina Daukanto veiklą raidą, juose plėtojamą tautos istorijos koncepciją bei vartojamų terminų prasmes. Kokybinius tyrimus papildė kiekybiniais, visa tai autorius pateikia lentelėmis bei skaičiais ir pademonstruoja Daukantui svarbių ir dažniau vartojamų terminų, žodžių ar frazių dažnumą.

Nepaisant gilių studijų, pagirtinų pastangų nenuplaukti paviršiumi ir nesupaprastinti temos, autorius pateikia skaitytojui ne tik pagrįstą, bet ir smagiai skaitomą pasakojimą. Pirmuose penkiuose skyriuose gvildenamos Daukanto vartojamos

politinės minties sampratos, aiškinamasi santykiai tarp prigimtinės teisės ir civilizacinės pažangos (I skyrius), tarp politinės bendruomenės ir individo (II skyrius), tarp respublikos bei imperijos (III skyrius), tarp respublikonizmo ir verslumo (IV skyrius) bei tarp etninės ir pilietinės tautos (V skyrius). VI skyriuje Pivoras apžvelgia Rygoje ilgesnį laiką gyvenusio istoriko santykius su baltvokiečių bei latvių švietėjais.

Pivoras išsikėlė nelengvą užduotį tuo požiūriu, kad jau nuo „Aušros“ laikų Daukanto indėlis į modernios lietuvių tautos formavimąsi sulaukė neslopstančio dėmesio. Tačiau naujajai monografijai pasisekė rasti originalią nišą pateikiant kompleksiską Daukanto politinės minties analizę ir dargi pažerti pluoštą pagrįstų poleminių įžvalgų. Visame darbe jaučiama pastanga parodyti Daukantą kaip respublikoniško politinio diskurso plėtotoją. Antikinės, ciceroniškos, tradicijos bei jos naujųjų laikų vystytojų (Hugo Grotiaus, Samuelio von Pufendorfo, Gabrielio Bonnot de Mably) įtaką Daukanto prigimtinės teisės, teisingumo, pilietinės tautos (ūkės, respublikos) ar politinės dorybės sampratomis Pivoras aiškina atsižvelgdamas į Daukanto studijuotus autorius, ypač istoriką domino antikos autoriai. Šioje vietoje polemizuoja, ar Daukantas galėjo būti veikiamas Jeano Jacques'o Rouseauo pažiūrų. Pirmiausia pastebi, kad nėra jokių duomenų, jog istorikas domėjosi šio filosofo darbais. Kita vertus, pabrėžia skirtumus aiškinant visuomenės ir individo santykius Rousseau darbuose ir Daukantui artimesnėje ciceroniško respublikonizmo tradicijoje, būtent Rousseau artimų minčių apie visuomeninę sutartį trūkumą.

Naujoji monografija siekia apvalyti Daukanto palikimą nuo stereotipų, atsiradusių XIX amžiaus pabaigoje ir XX amžiaus pirmoje pusėje, esą Daukanto lituanistinis nusiteikimas buvęs artimas aušrininkų etnolingvistiniam nacionalizmui. Knygoje, atvirksčiai, parodoma, jog Daukantas buvo Abiejų Tautų Respublikos politinėje kultūroje dominuojančio politinio diskurso sekėjas. Modernūs elementai Daukanto mintyje, tokie kaip domėjimasis tautos „būdu“ (taip suprantama etnografija) ir kalba, suderinami jo darbuose su pilietine respublikoniška tautos samprata. Tautos elito nutautėjimo kritika suderinama su pozityviu tolerantiško bei darnaus tautų sugyvenimo ir federatyvinių valstybinių junginių, tokių kaip Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė savo imperiniu laikotarpiu ar Abiejų Tautų Respublika, vertinimu. Knygos autorius polemizuoja ir su pastangomis parodyti Daukanto baudžiavos kritiką buvus „demokratiškesnę“ ar radikalesnę siekiant išlaisvinti valstiečius su žeme. Įrodinėja, kad šis asmens laisvės gynėjas bei individo verslumo propaguotojas buvo taip pat ir asmeninės nuosavybės neliečiamybės šalininkas, bet jokių būdu nesiekė absoliučios socialinės lygybės.

Taigi, aiškindamas respublikoniškos tradicijos tęstinumą Daukanto darbuose, mokslininkas polemizuoja su pastangomis matyti Daukantą modernesnį, labiau paveiktą romantizmo ar etnolingvistinio nacionalizmo idėjų. Taip pat Pivoras

atskleidžia, kuo istorikas buvo savo amžiaus vaikas, aktualius filosofinius debatus ir madas reflektuojantis intelektualas, ieškantis pusiausvyros tarp jo artimoje intelektualinėje terpėje tradicinio respublikonizmo, ekonominio liberalizmo ir kultūrinio nacionalizmo. Su Škotijos švietėjų išplėtotomis ekonominio liberalizmo idėjomis Daukantas susipažino per Göttingeno universiteto komercialistų darbus. Pivoras parodo, jog derindamas komercializmo bei respublikonizmo tradicijas istorikas mėgino sujungti dvi paprastai priešinamas politinio mąstymo tradicijas, kurių viena akcentuoja pilietinės bendruomenės gerovę, o kita – individualų laimės siekimą. Kultūrinio nacionalizmo genezę Daukanto darbuose autorius dar nuodugniau aptaria VI skyriuje, išryškindamas mastą, kuriuo Daukanto tautos samprata buvo formuojama Livonijos žemių švietėjų gyvenimo Rygoje laikotarpiu. Dar daugiau, parodo, kad Baltijos kraštų bei Vidurio Rytų Europos „tautinių atgimimų“ kontekste Daukanto užmojis rašyti istorinius ir savaip suprantamus etnografinius darbus lietuviškai (t. y. mažos pavergtos tautos kalba) buvo modernus, netgi „sensacingas“.

Baigiant darytina išvada, jog Sauliaus Pivoro monografija „Virtus Litwana“ yra išskirtinis mokslinis darbas ir nusipelno tiek akademinės, tiek plačiosios visuomenės dėmesio.